

УДК: 343.3:347.72

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.55>

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Федуняк І.О.,

*кандидат економічних наук, доцент,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-8399-5167
e-mail: iofedunyak@gmail.com*

Кушлик В.Б.,

*асистент,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Бережанський агротехнічний інститут»
ORCID: 0009-0001-0904-6473
e-mail: vkushlyk8@gmail.com*

Федуняк І.О., Кушлик В.Б. Правові підстави та особливості притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб.

У статті досліджується адміністративна відповідальність як самостійний різновид юридичної відповідальності, що виконує важливу функцію охорони правопорядку та профілактики правопорушень. Автори підкреслюють, що ефективність боротьби з адміністративними правопорушеннями значною мірою залежить від законодавства, яке визначає завдання та механізми застосування адміністративних санкцій.

Особливу увагу приділено питанню підстав адміністративної відповідальності, які мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки саме вони забезпечують правомірність та законність притягнення до відповідальності. Розглянуто різні підходи до визначення сутності адміністративної відповідальності та її ознак.

У статті аналізуються види адміністративних санкцій, що застосовуються до юридичних осіб, зокрема штрафи, фінансові санкції та заходи майнового впливу. Підкреслюється, що адміністративна відповідальність поряд із кримінальною виступає універсальним засобом охорони суспільних відносин.

Найбільш дискусійним аспектом є категорія вини. Традиційно вона визначається як психічне ставлення особи до власних дій чи бездіяльності. Для юридичних осіб вина має колективний характер і виражає усвідомлене ставлення групи осіб, які діють від імені організації. Водночас адміністративна відповідальність юридичної особи не може ототожнюватися з відповідальністю її посадових осіб чи розглядатися як колективна відповідальність усіх учасників.

Звертається увага на складність механізму притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності через відсутність чітких критеріїв її застосування. Невирішеним залишається питання кваліфікації протиправних дій фізичних осіб у межах організації: чи слід їх розглядати як індивідуальні порушення, чи як прояви діяльності самої юридичної особи.

У підсумку адміністративну відповідальність юридичних осіб пропонується розглядати як самостійний інститут, що функціонує поряд із відповідальністю фізичних осіб. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку правової природи організацій та забезпечити комплексний захист суспільних відносин.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, юридична особа, вина, правопорушення, санкції, правопорядок, законність.

Fedunyak I.O., Kushlyk V.B. Legal grounds and peculiarities of bringing legal entities to administrative responsibility.

The article examines administrative liability as an independent type of legal responsibility that performs an important function of protecting public order and preventing offenses. The authors emphasize that the effectiveness of combating administrative offenses largely depends on legislation, which defines the objectives and mechanisms for applying administrative sanctions.

Special attention is given to the grounds of administrative liability, which have not only theoretical but also practical significance, since they ensure the legitimacy and legality of bringing individuals or entities to responsibility. Various approaches to defining the essence of administrative liability and its characteristics are considered.

The article analyzes the types of administrative sanctions applied to legal entities, including fines, financial penalties, and measures of property influence. It is stressed that administrative liability, alongside criminal liability, serves as a universal means of protecting social relations.

The most debated aspect is the category of fault. Traditionally, it is defined as a person's mental attitude toward their own actions or omissions. For legal entities, fault has a collective character and reflects the conscious attitude of a group of individuals acting on behalf of the organization. At the same time, the administrative liability of a legal entity cannot be equated with the liability of its officials, nor can it be regarded as collective responsibility of all participants.

Attention is drawn to the complexity of the mechanism for holding legal entities administratively liable due to the absence of clear criteria for its application. The unresolved issue remains the qualification of unlawful actions committed by individuals within an organization: whether they should be considered individual violations or manifestations of the activity of the legal entity itself.

In conclusion, administrative liability of legal entities is proposed to be regarded as an independent institution functioning alongside the liability of natural persons. Such an approach makes it possible to take into account the specific legal nature of organizations and to ensure comprehensive protection of social relations.

Key words: administrative liability, legal entity, fault, offense, sanctions, public order, legality.

Постановка проблеми. Розвиток демократичної правової держави та її інтеграція в європейський правовий простір зумовлюють появу нових правових механізмів, спрямованих на забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Це актуалізує потребу у переосмисленні ключових правових інститутів, серед яких особливе значення має адміністративна відповідальність. Постійна трансформація суспільних відносин вимагає уточнення її сутності, ознак та підстав виникнення, а також узгодження з іншими видами юридичної відповідальності. Важливість цього інституту підтверджується активним розвитком нормативно-правового регулювання протягом останніх років, що зумовлено значною кількістю адміністративних правопорушень. Водночас чинне адміністративне законодавство не завжди повною мірою виконує функцію належного захисту прав.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню юридичної природи притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності присвячена значна кількість наукових праць. Серед науковців, які займаються даною тематикою, можна виділити Ю.П. Битяка, Л.К. Воронову, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, В.І. Димченка, Є.В. Додіна, Л.В. Коваль, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, М.О. Кравця, Д.М. Лук'янця, С.О. Мосьондза, В.Ф. Опришка, С.Г. Стеценка та ін. Проблема юридичної відповідальності організацій і надалі зберігає свою актуальність та потребує глибшого теоретичного осмислення.

Мета наукової статті полягає в аналізі підстав та специфічних аспектів притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність, будучи різновидом юридичної відповідальності, відіграє вагомий роль в охороні правопорядку та профілактиці правопорушень. Боротьба з правопорушеннями значною мірою залежить від законодавства про адміністративні правопорушення, завданнями якого є: охорона власності; захист інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави загалом [1, с. 62].

До визначення сутності адміністративної відповідальності різні автори підходять неоднаково. Так, В.К. Колпаков з цього приводу зазначає: «адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням установленної процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених

законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які здійснені правопорушником» [2, с. 309]. Як застосування до правопорушника адміністративних стягнень, що тягнуть для нього обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру, розглядають адміністративну відповідальність й інші автори [3, с. 368].

Ключовою проблемою теорії адміністративної відповідальності залишається нормативне закріплення її підстав та визначення кола суб'єктів, зокрема питання включення до них юридичних осіб. У кожному конкретному випадку саме підстави визначають обґрунтованість притягнення до відповідальності, а також слугують гарантією від неправомірного застосування адміністративних санкцій.

Питання підстав адміністративної відповідальності має не лише теоретичне, але й вагомe практичне значення. Саме вони визначають правомірність застосування цього виду юридичної відповідальності, адже виступають первинним критерієм законності. Відсутність чітко окреслених підстав може призвести до порушення принципів справедливості та правової визначеності, що є неприпустимим у демократичній правовій державі, адже адміністративна відповідальність виникає виключно за наявності адміністративного правопорушення (проступку).

Відповідно до статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, під таким проступком слід розуміти протиправну дію або бездіяльність, що порушує державний чи громадський порядок, посягає на права та свободи громадян або власність, і за яку законодавством передбачено застосування адміністративних санкцій. Таким чином, реалізація адміністративної відповідальності можлива лише за умови існування всіх необхідних елементів складу правопорушення: об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін [4].

У нормативних актах, що регулюють питання адміністративної відповідальності, досить часто санкції, що застосовуються до юридичних осіб мають назву не тільки «штраф», а й «фінансові санкції», «штрафні санкції», «заходи впливу» тощо, хоча за змістом це все випадки застосування майнового впливу за порушення загальнообов'язкових правил, тобто штраф. Оскільки йдеться про застосування цих санкцій в адміністративному порядку, такий штраф є нічим іншим, як адміністративним стягненням, отже, йдеться про адміністративну відповідальність.

Такі правопорушення частіш за все полягають у недотриманні різноманітних так званих загальнообов'язкових правил чи правил з «адміністративною санкцією», тобто правил, що діють у сфері державного управління і за порушення яких і встановлено таку санкцію [5].

Адміністративну відповідальність разом з відповідальністю кримінальною розглядають як універсальний засіб охорони суспільних відносин, які регулюються різними галузями права – конституційним, цивільним, трудовим, природоресурсним, фінансовим, власне адміністративним. Іншими словами, законодавство про адміністративні проступки – це своєрідний збірник санкцій значної частини галузевих правових норм. Цим обумовлюється значенням адміністративної відповідальності не тільки як адміністративно-правового інституту, але й як складової всієї правової системи держави [6, с. 4].

Юридичні особи, подібно до фізичних, виступають самостійними учасниками правових відносин і можуть бути залучені до протиправної діяльності. Водночас їхня правова природа має специфічні риси, що особливо проявляються у характеристиці активної сторони правопорушення.

Найбільш дискусійним аспектом є категорія вини, яка традиційно визначається як психічне ставлення людини до власних дій чи бездіяльності. Оскільки юридична особа не володіє свідомістю та волею у фізіологічному сенсі, застосування поняття вини до неї у прямому значенні є неможливим. Її поведінка фактично є результатом рішень та дій фізичних осіб – засновників, керівників чи інших уповноважених представників, які формують і реалізують волю організації.

КУпАП визначає адміністративне правопорушення як протиправне діяння, пов'язане з поведінкою фізичної особи та її особистим ставленням до дії або бездіяльності. Це породжує проблему застосування адміністративної відповідальності до організацій, адже закон передбачає необхідність встановлення вини конкретної особи [7].

Юридична особа може бути визнана винною у вчиненні адміністративного правопорушення лише за умови, що протиправні дії здійснені колективом фізичних осіб, які діють від імені відповідної організації чи установи. Як зауважує Ю.В. Венгер, «вина юридичної особи формується з провин її учасників, котрі організовують та забезпечують діяльність організації» [8].

Таким чином, вина юридичної особи має колективну природу, оскільки вона виражає психічне та усвідомлене ставлення до протиправної поведінки групи осіб, що здійснюють діяльність у

межах своїх службових повноважень. Водночас вона не може ототожнюватися з діями окремих індивідуумів, які діють самостійно та поза межами колективу чи власних посадових обов'язків.

Національна практика багатьох іноземних країн свідчить про введення відповідальності юридичних осіб на рівні кодифікованого акту адміністративної відповідальності, що відбувається відповідно до зростання числа правопорушень, вчинених юридичними особами. Наприклад, крім адміністративної відповідальності, такі країни, як Франція, Фінляндія, Бельгія, Данія, Японія, Канада, США, Південна Корея, Нідерланди, Норвегія та Австрія, встановили систему кримінальної відповідальності для юридичних осіб [9]. Тоді як англо-американська традиція розвинула концепцію «корпоративної вини», де компанія розглядається як самостійний суб'єкт відповідальності, а дії керівників і топ-менеджерів ототожнюються з діями самої корпорації.

Отже, дії організації фактично є похідними від рішень та поведінки людей, з якими вона нерозривно пов'язана. Встановлюючи вину юридичної особи, необхідно враховувати взаємозалежність між протиправними проявами її представників та наслідками, що виникають у діяльності самої організації.

Протиправна діяльність юридичної особи виявляється у випадках, коли у межах адміністративних правовідносин одночасно беруть участь як сама організація, так і фізичні особи, що належать до її структури. Саме взаємозв'язок між діями юридичної особи та поведінкою її представників створює підстави для кваліфікації адміністративного правопорушення з боку організації. Такий підхід дозволяє врахувати специфіку правової природи юридичних осіб та забезпечити належне застосування адміністративної відповідальності у випадках, коли протиправні дії здійснюються через їхніх посадових осіб чи працівників.

Оскільки вина належить до категорії суб'єктивних ознак, її визначення щодо юридичної особи має ґрунтуватися на аналізі поведінки посадових осіб чи працівників, які діяли в межах своїх повноважень. Дії, що приписуються організації, завжди є результатом рішень та вчинків конкретних фізичних осіб, а отже, саме вони формують підстави для кваліфікації вини юридичної особи.

Як обґрунтовано наголошує Ю.П. Битяк, «щоб забезпечити ефективне функціонування розглянутого виду адміністративної відповідальності, слід встановити чіткий перелік юрисдикційних органів, а також загальні правила щодо притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності. Стан справ, наявний нині, коли в кожного державного органу розроблений свій, окремий і здебільшого дуже недосконалий, порядок накладення адміністративних стягнень (розгляду справ про адміністративні правопорушення з боку юридичних осіб), а в багатьох випадках він взагалі відсутній, є незадовільним. У зв'язку з цим проведення систематизації, зокрема кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб, має важливе практичне значення. Це дозволить не лише ефективніше застосовувати відповідні правові норми, що є передумовою зміцнення законності в сфері діяльності підприємств, установ і організацій, а й створить надійну базу для подальшої роботи в напрямі вдосконалення згаданого законодавства та практики його реалізації» [10].

Юридична особа може бути піддана адміністративній відповідальності лише за умови, що в її діях (або бездіяльності) наявні всі ознаки складу адміністративного правопорушення, визначені законодавством. Першим і ключовим елементом такого складу виступає об'єкт правопорушення. Адміністративна протиправність проявляється у заподіянні шкоди та встановленні причинного зв'язку між діянням юридичної особи й наслідками, що настали. Саме наявність шкоди та її безпосередня обумовленість діями організації є підставою для визнання юридичної особи суб'єктом адміністративного проступку та застосування до неї відповідальності.

Аналогічної думки дотримується Д. Лук'янець, який стверджує, що для встановлення вини юридичної особи в разі притягнення її до адміністративної відповідальності необхідно найперше визначити, чи є її протиправне діяння наслідком дії або бездіяльності фізичних осіб, які встановлять юридичну особу [11, с.117].

Механізм притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності залишається складним у зв'язку з відсутністю чітко визначених критеріїв її застосування. Невирішеним залишається питання щодо кваліфікації протиправних дій фізичних осіб, які діють у межах організації: чи слід розглядати їх як індивідуальні порушення конкретної особи, чи як прояви діяльності самої юридичної особи. Така правова невизначеність ускладнює процес правозастосування, оскільки створює труднощі у визначенні належного суб'єкта відповідальності та може спричиняти неоднаковість судової практики. Подолання цієї проблеми потребує розроблення відповідних

правових норм, що дозволять чітко розмежовувати персональну відповідальність фізичних осіб і відповідальність організації як самостійного суб'єкта права.

Адміністративну відповідальність юридичних осіб слід розглядати як самостійний різновид адміністративної відповідальності, що може застосовуватися поряд із відповідальністю фізичних осіб. У випадку вчинення адміністративного правопорушення організацією можливі кілька наслідків правового регулювання. По-перше, відповідальність може бути покладена виключно на юридичну особу. По-друге, закон допускає одночасне притягнення до відповідальності як самої організації, так і її посадових осіб. По-третє, у певних випадках відповідальність може наставати лише для посадової особи, яка безпосередньо вчинила протиправні дії. Такий підхід забезпечує диференціацію відповідальності та дозволяє враховувати специфіку правопорушення й роль кожного суб'єкта у його вчиненні.

Досліджуючи особливості притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності необхідно також проаналізувати деталі адміністративної відповідальності юридичних осіб.

Адміністративна відповідальність юридичних осіб має низку специфічних рис, що відрізняють її від відповідальності фізичних осіб. По-перше, вона характеризується колективним змістом, адже покладається на організацію як самостійного суб'єкта права, незалежно від можливості встановлення конкретного виконавця. По-друге, унаслідок розподілу функцій та обов'язків усередині організації виникають труднощі у визначенні індивідуальних порушників, що зумовлює перенесення відповідальності на юридичну особу в цілому. По-третє, адміністративні санкції щодо організацій виконують превентивну функцію, стимулюючи дотримання законодавства та впровадження внутрішніх механізмів контролю.

При визначенні міри покарання враховуються характер правопорушення, фінансові можливості та сфера діяльності організації, що гарантує пропорційність санкцій. Водночас такі санкції мають значний вплив на репутацію організації, адже інформація про них стає публічною та може знижувати довіру з боку клієнтів і партнерів. Окрім фінансових стягнень, вони можуть бути зобов'язані усунути наслідки порушень шляхом удосконалення внутрішніх процедур, підвищення якості управління чи навчання персоналу.

Сукупність цих особливостей визначає адміністративну відповідальність юридичних осіб як комплексний і важливий механізм забезпечення законності та підтримання правопорядку.

Висновки. Проведений аналіз підстав та специфічних аспектів притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності дозволяє зробити висновок, що цей інститут перебуває на стадії становлення та потребує подальшого нормативного і доктринального вдосконалення. Адміністративна відповідальність юридичних осіб має низку особливостей, серед яких колективний характер вини, майновий зміст санкцій, превентивна спрямованість та значний вплив на правозастосовну практику. Вона виступає важливим механізмом забезпечення законності, захисту державних і суспільних інтересів, а також прав і свобод громадян.

Подальший розвиток цього інституту потребує чіткого визначення критеріїв розмежування відповідальності юридичних та фізичних осіб, а також закріплення ефективних механізмів правового регулювання, що сприятиме підвищенню рівня правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мосьондз С.О. Специфіка адміністративної відповідальності у сфері науки. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 2 (57). С. 276–284. URL: <https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/issue/view/26>.
2. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 454 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0505U000489>.
3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 584 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/b4dd4e17-7728-4a5e-a8d3-7f1e4df5e517/content>.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: редакція від 26 жовтня 2017 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
5. Комзюк А.Т., Липій Є.А. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: деякі проблеми правового регулювання. *Право і безпека*. 2017. № 2 (65). С. 34–38. DOI: 10.32631/2409-4681-2017-2-34-38.

6. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / Комзюк, А.Т., Салманова, О.Ю., Гусаров, С.М.; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ; [за заг. ред. А.Т. Комзюка]. 3-є вид., перероб. і доп. Харків: Факт, 2025. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24045>.
7. Кравець М.О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 75-78. DOI: 10.15421/391707.
8. Венгер Ю.В. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності юридичної особи за вчинене правопорушення у сфері стандартизації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 13. С. 85–87. DOI: 10.32841/2307-1745/2015.13.17.
9. Лук'янець Д.М. Юридична особа як суб'єкт адміністративної відповідальності: додаткові аргументи «за». *Юридична практика*. 2001. № 18(176). С. URL: <https://jurkniga.ua/contents/administrativna-vidpovidalnist-yuridichnikh-osib-zakonodavstvo-sudova-praktika.pdf>.
10. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2005. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/law/bityak_admpu/zmist.htm.
11. Лук'янець Д.М. Про вину юридичних осіб у сфері адміністративної відповідальності. *Право України*. 1999. № 11. URL: <https://jurkniga.ua/contents/administrativna-vidpovidalnist-yuridichnikh-osib-zakonodavstvo-sudova-praktika.pdf>.